

Γ΄ ΕΦΟΡΕΙΑ ΚΛΑΣΣΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

Εισαγωγή. Πλουσιώτατον εις εθρήματα και άποδοτικώτατον εις άνασκαφικά δεδομένα ύπήρξε και πάλιν τó 1964 διά τήν Γ΄ Έφορείαν, άξία δέ ιδιαιτέρας μνείας ή καταβληθεΐσα προσπάθεια εκ μέρους τόσον τής Ύπηρεσίας Άρχαιοτήτων και Άνασθηλώσεως διά τήν έν σχέσει πρός τó παρελθόν βελτίωσιν τών συνθηκών και μέσων εργασίας — τακτικώτερα χρηματοδότησις και αύξησις τοϋ χρησιμοποιουμένου έξ ειδικευμένων εργατών προσωπικού— όσον και τών επιστημονικών βοθηθών, δι΄ όν έπετεύχθη ή συνεχής παρακολούθησις τών άνασκαπτομένων περιοχών τής Περιφέρειας μας και ή διεξαγωγή εκτεταμένων και πολλάκις μακροχρονίων άνασκαφών εις ιδιωτικούς και δημοσίους χώρους, παρά τās υπό τών ιδιοκτητών, μηχανικών, εργολάβων και περιοικών δημιουργουμένας εκάστοτε δυσχερείας.

Πριν ή προβώμεν όμως εις τήν έκθεσιν τοϋ καθαρώς επιστημονικοϋ έργου, όφείλομεν νά σημειώσωμεν ένταύθα σημαντικόν γεγονός, τó όποιον παντοιοτρόπως έπηρέασε τήν εξέλιξιν τών εργασιών ήμών. Πρόκειται περι τής κατά τó έτος 1964 γενομένης τροποποιήσεως τής συστάσεως τής Γ΄ Άρχ. Περιφέρειας, ήτις από τής δημοσιεύσεως τοϋ σχετικοϋ Βασιλικοϋ Διατάγματος περιέλαβεν, ώς γνωστόν, τήν ύφ΄ ήμών έλεγχομένην ζώνην τών Άθηνών, με άρχαιολογικούς χώρους τó Όλυμπιεϊον και τόν Κεραμεικόν, τήν Έλευσίνα και τήν Μεγαρίδα, ένφ ή μέχρι τότε άνήκουσα εις αύτήν Άρχαία Άγορά ύπήχθη εις τήν Α΄ Περιφέρειαν.

Μετά τήν ώς εκ τοϋτου άπομάκρυνσίν μας εκ τών Γραφείων τής Στοάς Αττάλου ήναγκάσθημεν νά έγκατασταθώμεν προσωρινώς, λόγω έλλείψεως χώρου, εις τήν επί τής όδοϋ Άρεως 3 Μουσειακήν άποθήκην εθρημάτων Άθηνών και παρά τās παντοίας έλλείψεις και τās δυσχερεστάτας κατά τούς χειμερινούς μήνας συνθήκας κατεβάλομεν πāsαν προσπάθειαν πρός άναδιοργάνωσιν τής Ύπηρεσίας μας.

Ότω, τή βοηθεία τής μόνης τότε ύπαρχούσης πιστώσεως — τής επανεκθέσεως άρχαιοτήτων — διά τήν Γ΄ Έφορείαν: α) Έγένετο προσπάθεια καλύτεσεως τών στοιχειωδών άναγκών (ένος έρμαρίου, πρός διασφάλισιν τών εγγράφων και τών χρημάτων, μερικών καθισμάτων και γραφικής ύλης). β) Διοργανώθη εκ νέου τó άρχεϊον, εις τó όποιον περιελήφθη τμήμα μόνον τοϋ ύπάρχοντος παρά τή Στοά Αττάλου, άφωρών εις τās οικοδομι-

κās άδείας και τά πλέον πρόσφατα έγγραφα (τών δύο τελευταίων έτών), τά σχετικά με τά θέματα και τούς χώρους τής Γ΄ Περιφέρειας, ώς ήδη διεμορφώθη αύτη. γ) Διοργανώθησαν εκ νέου έπίσης και άνετέθησαν εις άρμοδίους ύπαλλήλους αι διοικητικαι και οικονομικαι εργασίαι, ή διαχείρισις εισιτηρίων κλπ. δ) Έπεδιώχθη ή δημιουργία μικράς βιβλιοθήκης, τής όποιας παντελώς έστερείτο ή Έφορεία. ε) Κατεβλήθη ύφ΄ ήμών πāsα προσπάθεια παρά τή Γεν. Διευθύνσει τοϋ Ύπουργείου διά τήν έξεύρεσιν χώρου Γραφείων, έστω και παρά τήν ειρημένην άρχαιολογικήν άποθήκην, άνευ όμως ούδενός άποτελέσματος μέχρι στιγμής.

Διά τήν αντιμετώπισιν πάντων τών άνωτέρω, ώς και πλείστων άλλων στοιχειωδών έλλείψεων, γεγονός είναι ότι κατηναλώθη πολύτιμος χρόνος, όστις υπό ευνόικωτέρας συνθήκας θά ήδύνατο νά έξυπηρετήση τó καθαρώς επιστημονικόν έργον τής Έφορείας.

Α΄ ΜΟΥΣΕΙΑΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ

ΑΘΗΝΑΙ

1. Μουσειακή Συλλογή εθρημάτων Άθηνών

α) Διά τής άπασχολήσεως, επί τετράμηνον μόνον, τοϋ συγκολλητοϋ κ. Α. Μαρίνη συνεκολλήθησαν και συνεπληρώθησαν, κατά τó έτος τοϋτο, τριακόσια πεντήκοντα άγγεία, προερχόμενα έξ άνασκαφών 1963 - 64 και παλαιότερων έτών, μεταξύ τών όποιων περιελήφθησαν, λόγω ιδιαιτέρας διά τήν παροΐσαν έκθεσιν σημασίας, περι τούς είκοσι εκ τής άνασκαφής τής όδοϋ Καβαλόττι προερχομένους άμφορείς γεωμετρικών χρόνων, ώς και πάντα τά συνοδευόντα τās ταφάς ταύτας κτερισματικά άγγεία.

β) Διά τών επιστημονικών βοθηθών δδ. Α. Δραγώνα, Κ. Κρυστάλλη και Μ. Σταυροπούλλου κατεγράφησαν συνολικώς 1833 άντικείμενα, και ούτω ό αριθμός τών καταγεγραμμένων άρχαίων τής Συλλογής άνέρχεται εις 3492. Ήρχισεν έπίσης ή διά δελτίων πληρεστέρα καταγραφή και σχεδιάσις, αλλά προηγείται διά λόγους διασφαλίσεως τοϋ διαρκώς αυξανόμενου ύλικοϋ ή πρώτη.

γ) Τó εκ τών άνασκαφών τοϋ 1964 προερχόμενον κεραμεικόν ύλικόν (πλήν τοϋ συγκολληθέντος τής όδοϋ Καβαλόττι) έκαθαρίσθη και έτοποθετήθη εις τά διά τόν σκοπόν τοϋτον κατασκευασθέντα ξύλινα συρτάρια, με τās σχετικās άνασκαφικās ένδείξεις επί δελταρίων, είναι δέ έτοιμον πρός έπιλογήν και συγκόλλησιν.

δ) Ὁργανώθη τὸ φωτογραφικὸν ἀρχειον, ἀνασκαφῶν καὶ κινητῶν εὐρημάτων, καὶ ἐπεκολλήθησαν ἐπὶ πινάκων ἅπασαι αἱ ὑπάρχουσαι εἰς τὸ ἀρχειον τῆς Ἐφορείας φωτογραφίαι, καταχωρήσθαι εἰς εἰδικοὺς φακέλους, καὶ ἠγοράσθη πρὸς τακτοποιήσιν των ἀρχειοθήκη.

ε) Ὁργανώθη ἐπίσης ἀρχειον ἀνασκαφικῶν σχεδίων καὶ διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς βοηθοῦ δ. Ἐ. Σπαθάρη ἐγένοντο ἀρχιτεκτονικὰ σχέδια (ἀποτυπώσεις-τομαί). Κατεγράφησαν πάντα τὰ ὑπάρχοντα σχέδια ἐξ ἀνασκαφῶν παλαιότερων ἐτῶν καὶ συνεκεντρώθησαν εἰς εἰδικὸν ἀρχειον τόσον αὐτὰ, ὅσον καὶ πᾶσαι αἱ κατόψεις τῶν ὑφ' ἡμῶν παρακολουθηθέντων οἰκοπέδων.

Εἰς χάρτην μεγάλης κλίμακος (1: 500), χορηγήθεντα εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Δημοσίων Ἔργων, ἐτοποθετήθη ὑπὸ τῆς ἰδίας βοηθοῦ δ. Σπαθάρη, τῆς βοηθείας τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ἰ. Τραυλοῦ, τὸ τεῖχος τῆς πόλεως, με ὄλας τὰς ἐκ τῶν νεωτέρων ἐρευνῶν προκυψάσας τροποποιήσεις, πρὸς διευκόλυνσιν τῶν παρακολουθούτων τὰς οἰκοδομικὰς καὶ λοιπὰς ἐργασίας συναδέλφων καὶ προβλέπομεν ὅτι κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ἐπὶ ἰδίας κλίμακος χάρτου θὰ τοποθετηθῶσι, συγκεντρωτικῶς πλέον, πάντες οἱ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐρευνηθέντες χώροι τῆς περιοχῆς Ἀθηνῶν.

Τέλος, ἤρχισεν ἡ προσπάθεια ἐνοποιήσεως γειτνιαζόντων σχεδίων, ἀλλὰ εἰς διαφορετικὰ ἔτη ἐρευνηθέντων σημείων, διὰ τὴν συναγωγὴν σαφεστέρων συμπερασμάτων περὶ τῆς χρήσεως τῶν ἐν λόγῳ χώρων κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

ς) Διὰ τῆς ζωγράφου κ. Ἰ. Ἀργυροπούλου-Ἀραβοσιτᾶ ἤρχισε καὶ συνεχίζεται ἤδη ἡ ἐν ἐγχρώμῳ ἀνατύγματι καὶ τομῇ ἀπεικόνισις τῶν ἀξιολογωτέρων ἀγγείων τῆς Συλλογῆς, κυρίως λευκῶν ληκύθων, με καλὴν διατήρησιν πολυχρῶμων παραστάσεων (πρβλ. ἀνασκαφὴν ὁδοῦ Σπύρου Πάτση ἀριθ. 55), ὡς καὶ τῶν μελανομόρφων καὶ ἐρυθρομόρφων. Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐξετελέσθησαν τεσσαράκοντα ἐγχρωμοὶ πίνακες.

ζ) Ὁργανώθη, τέλος, ἀρχειον ἀνασκαφικῶν ἡμερολογίων, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει καὶ τὰ ἐκ τῆς Στοῦς Ἀττάλου παραληφθέντα παλαιὰ ἡμερολόγια ἀνασκαφῶν περιοχῆς Ἀθηνῶν.

2. Ἀποθήκη εὐρημάτων ἀνασκαφῆς νοτίως τοῦ Ὀλυμπίου

Διὰ τῆς ὡς ἄνω βοηθοῦ δ. Σπαθάρη ἤρχισεν ἡ τακτοποιήσις τοῦ ἐκ τῆς κατὰ τὰ ἔτη 1961 - 63 ἀνασκαφῆς ταύτης προερχομένου ἀρχαιολογικοῦ ὑλικοῦ, τὸ ὁποῖον συνεκεντρώθη καὶ ἀπόκειται ἤδη ἐντὸς δύο δωματίων κειμένων εἰς τὸν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἄρεως 3 χώρον τοῦ Δημοσίου.

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο συνετελέσθησαν τὰ ἑξῆς:

α) Καθαρισμὸς καὶ ταξινόμησις τοῦ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν νοτίως τοῦ Ὀλυμπίου κτηριακῶν συγκροτημάτων προερχομένου κεραμικοῦ ὑλικοῦ.

β) Ἐπιλογή καὶ ταξινόμησις καθ' ὁμάδας πρὸς μελέτην τοῦ ἐκ τῶν αὐτῶν χώρων προερχομένου ἀρχιτεκτονικοῦ ὑλικοῦ.

γ) Καθαρισμὸς καὶ ταξινόμησις τοῦ ἀρχαίου ὑλικοῦ, τοῦ προερχομένου ἐκ τοῦ εἰς τὸν αὐτὸν χώρον ἀνασκαφέντος κατὰ τὸ 1961 - 62 νεκροταφείου τοῦ 3ου μ.Χ. αἰ.

3. Ἀποθήκη εὐρημάτων ἀνασκαφῆς Ἀκαδημίας

Διὰ τῆς βοηθοῦ δ. Γ. Λαζανᾶ καὶ προκειμένου τὸ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἀκαδημίας προερχόμενον ἀνασκαφικὸν ὑλικὸν νὰ μεταφερθῆ πρὸς πληρεστέραν ἀσφάλειαν ἐκ τῶν ἐτοιμορρόπων οἰκίσκων τοῦ ἀγροκτήματος τοῦ Δημοσίου, ὅπου ἐφυλάσσετο μέχρι τοῦδε, εἰς τὰ Γραφεῖα τῆς ἀνασκαφῆς, ἐγένοντο αἱ κάτωθι ἐργασίαι τακτοποιήσεως καὶ καθαρισμοῦ:

α) Καθαρισμὸς κεραμικοῦ ὑλικοῦ τῶν ἀνασκαφικῶν περιόδων 1963 καὶ 1964.

β) Καθαρισμὸς καὶ τακτοποιήσις νομισμάτων καὶ ἄλλων μικροεργημάτων τῶν αὐτῶν ὡς ἄνω περιόδων.

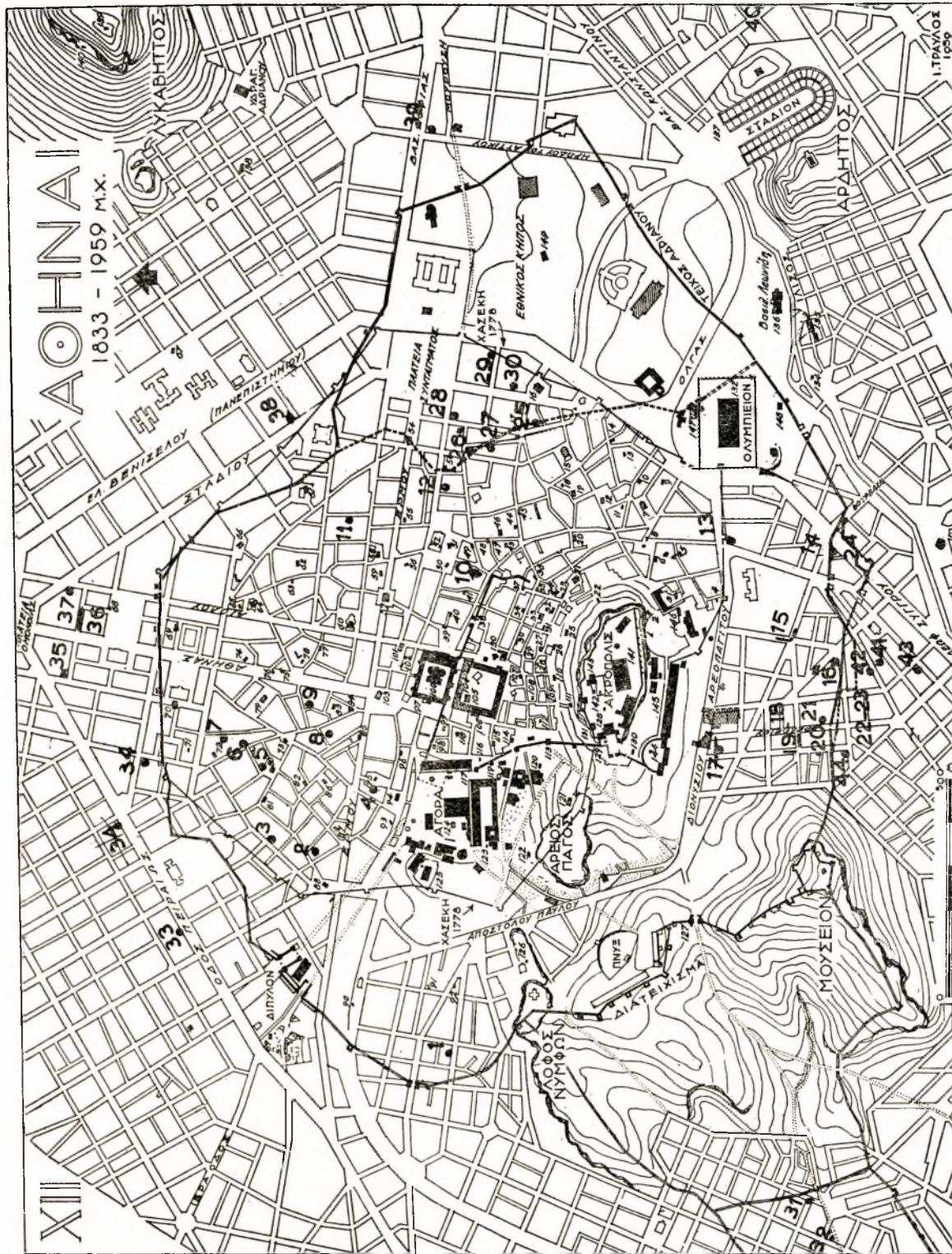
γ) Πρόχειρος κατάλογος τῶν μαρμαρίνων εὐρημάτων ἐν γένει.

δ) Ἀνανέωσις ἀποσεσθραωμένων κιβωτίων καὶ δελταρίων κεραμικοῦ ὑλικοῦ παλαιότερων ἀνασκαφῶν (ἡ ἐργασία αὕτη δὲν ὄλοκληρώθη).

ΕΛΕΥΣΙΣ

Ἡ κατάστασις τοῦ Μουσείου Ἐλευσίνος καὶ τῶν παραρτημάτων αὐτοῦ, τὰ ὅποια χρῆζον πρωτίστως ἀμέσου καὶ μεγάλης ἐπισκευῆς, δὲν ἐπέτρεψαν νὰ γίνων καθαρῶς ἐπανεκθετικαὶ ἐργασίαι. Τὸ μόνον ἐπιτελεσθὲν διὰ τῆς βοηθοῦ κ. Μ. Ἀναγνωστοπούλου ἔργον ἐν Ἐλευσίνι ἦτο ἡ εἰς καινουργῆ κιβώτια τακτοποιήσις διαφόρων εὐρημάτων παλαιότερων ἐτῶν καὶ δὴ τῶν πρὸ τοῦ πολέμου, ἅτινα ἀπέκειντο ἐντὸς σεσθραωμένων χαρτοκιβωτίων ἢ διαλελυμένων χαρτίνων περιβλημάτων καὶ ἐκινδύνευον νὰ διασκορπισθοῦν καὶ ἀχρηστευθοῦν αἱ ἐνδείξεις. Καὶ ἡ ἐργασία αὕτη δὲν ὄλοκληρώθη εἰσέτι.

Εἰς τὰς μουσειακὰς δὲμας ἐργασίας Ἐλευσίνος, μετ' εὐλόγου ὑπερφηφάνειας προσθέτομεν τὸ ἀποπερατωθὲν καὶ ἤδη ἐτοιμὸν πρὸς ἐκθεσιν γύψινον πρόπλασμα ἀναπαραστάσεως τοῦ Ἰεροῦ τῆς Ἐλευσίνος κατὰ τὸν 2ον μ.Χ. αἰ., ὀφειλόμενον ἐξ ὄλο-

Σχέδ. 1. Χάρτης ἐφ' οὗ σημειοῦνται οἱ ἐρευνηθέντες κατά τὸ 1964 χῶροι

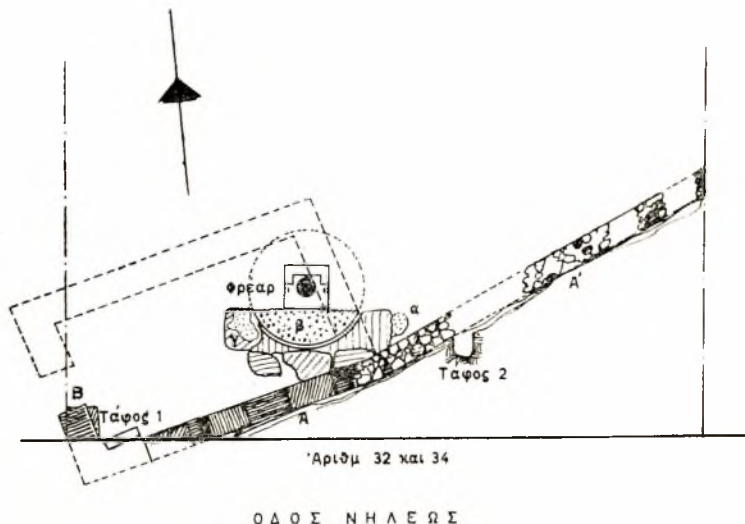
κλήρου, ως γνωστόν, εις τόν φίλον ἀρχιτέκτονα κ. Ί. Τραυλόν. Τοῦτο, ὑπὸ κλίμακα 1:200, καὶ διαστάσεις 1.75 x 0,85 μ., ἤρchiσε τὸ 1963 καὶ κατεσκευάσθη δαπάνῃ καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς Ὑπηρεσίας ἀπὸ τὸν εἰδικὸν τεχνίτην κ. Χ. Μαμέλην, ἐπὶ τῇ βάσει σχεδίων, καὶ ὑπὸ τὴν συνεχῆ παρακολούθησιν τοῦ ἀνασκαφέως καὶ μελετητοῦ τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Ἐλευσίνος.

Ἐλπίζομεν ὅτι λίαν συντόμως τὸ ἐν λόγῳ πολῦτιμον ἔκθεμα, τὸ ὁποῖον προσφέρει σαφῆ καὶ ἀρτίαν εἰκόνα τῶν διαφόρων ἀρχαίων κτισμάτων

σον καὶ οἱ λοιποὶ, μὴ ἐμπύπτοντες εἰς τὸ Σχέδιον, θὰ ἐξετασθῶσιν ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν ἀρχαίων τειχῶν θέσιν αὐτῶν¹.

1. Νηλέως ἀριθ. 32 - 34 (Σχέδ. 1, ἀριθ. 1)

Εἰς τὰ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Νηλέως 32 - 34 οἰκόπεδα ἰδιοκτησίας Ζήση Ἀρβανίτου, ἐξ ἀφορμῆς παρουσιασθεισῶν ἐνδείξεων (δοστρακα - λείψανα ἀρχαίων τοίχων) κατὰ τὴν διάνοξιν θεμελίων, ἀλλὰ καὶ γενικώτερον λόγῳ τῆς γειτνίασεως τοῦ χώρου πρὸς τὰ ἀρχαῖα τείχη καὶ τὰς Πειραικάς

Σχέδ. 2. Ὁ παρά τὴν ὁδὸν Νηλέως ἀποκαλυφθεὶς ἀρχαῖος τοίχος

τοῦ ἱεροῦ τούτου χώρου, θὰ τοποθετηθῆ εἰς τὴν κατάλληλον θέσιν, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν πολλῶν ἐπισκεπτῶν.

Β' ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΚΑΙ ΤΥΧΑΙΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Κατὰ τὸ διαρρεῦσαν ἔτος ἐχορηγήθησαν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως 574 ἀδειαι οἰκοδομήσεως, ἐντὸς τῆς ὑφ' ἡμῶν ἐλεγχομένης ζώνης τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκ τῶν ἰσαριθμῶν παρακολουθηθεισῶν ὑπὸ τῆς Γ' Ἐφορείας περιπτώσεων, ὡς καὶ τῶν παραλλήλως ἐκτελεσθέντων ἔργων κοινῆς ὠφελείας, ἀρχαιολογικὸν ἐνδιαφέρον παρουσίασαν κυρίως πενήτηκοντα περιπτώσεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὀρισμέναι ἔλαβον μορφήν συστηματικῆς ἀνασκαφῆς καὶ ὑπῆρξαν ὄντως ἀποδοτικαὶ εἰς ἐνδείξεις καὶ ἀνασκαφικὰ δεδομένα.

Εἰς τὸ παρατιθέμενον Σχέδ. 1 σημειοῦνται, ὡς εἴθισται, οἱ ἐρευνηθέντες χώροι εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ εἰκονιζομένην ἔκτασιν, τόσον δὲ οὗτοι, ὡς

Πύλας, προέβημεν εἰς συστηματικὴν ἀνασκαφικὴν ἔρευναν, ἐπεκταθεῖσαν καθ' ὅλον τὸ νότιον ἥμισυ τῶν οἰκοπέδων καὶ διαρκέσασαν ἐπὶ μῆνα (6.5.64 - 1.6.64), μὲ τὰ κάτωθι ἀποτελέσματα:

Μὲ ἀφετηρίαν σημεῖον τῶν ἀκινήτων, κείμενον εἰς ἀπόστασιν 3.80 μ. ἀπὸ τῆς πρὸς Δ. μεσοτοιχίας καὶ ἀκριβῶς ὑπὸ τὴν οἰκοδομικὴν γραμμὴν τῆς ὁδοῦ Νηλέως, ὅπου κατὰ παλαιότερας ἐργασίας εἶχον ἀποκαλυφθῆ ὀγκόλιθος κατὰ χώραν καὶ ἕτερος μακρὰν τῆς ἀρχικῆς του θέσεως, ἤρchiσεν ἡ ἀποκάλυψις ἀρχαίου τοίχου (Σχέδ. 2, τοίχος Α) κειμένου ἐν μέρει ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου καὶ ἐν μέρει ἐκτὸς αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τὴν ὁδὸν Νηλέως, βαίνοντος δὲ ἐξ Α. πρὸς Δ., ἤτοι κατὰ κατεῦθονσιν διαγώνιον πρὸς τὴν τῆς ὁδοῦ ταύτης. Ὡς ἐν συνεχείᾳ διεπιστώθη, τὸ ἐντὸς τῶν οἰκοπέδων τμήμα τοῦ τοίχου ἐθεμελιόυτο εἰς βάθος 1.90 - 2 μ. ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας

1. Εἰς τὴν παρούσαν ἔκθεσιν συνέβαλε καὶ πάλιν ἡ παλαιὰ βοηθός μου δ. Φανὴ Καλούδη, καὶ ἡ δ. Ἐ. Σπαθάρη.